

rango de Lei Orgánica 1/1981 con data de 6 de abril de 1981.

Participa no coloquio “Tradición, actualidade e futuro do galego” celebrado en Tréveris.

Viaxa a Bos Aires e Montevideo convidado polas comunidades galegas. Presentado por Carlos Zubillaga Barrera, pronuncia diversas conferencias.

1981.- No outono celébranse as primeiras eleccións autonómicas para a constitución do primeiro Parlamento galego. O galeguismo só podía acadar representación parlamentaria cunha das forzas, o Bloque Nacionalista Galego (BNG), polo que quedaban sen referencia os galeguistas que non se identificaban coa ideoloxía deste grupo político. A única solución era lograr que as forzas políticas maioritarias en Galicia o asumisen dentro da dinámica constitucional; por esa razón Ramón Piñeiro, xunto con outros tres galeguistas –Benxamín Casal, Alfredo Conde e Carlos Casares– decide aceptar a invitación do Partido Socialista de Galicia (PSOE) e presentarse como independente nas súas listas. Consulta previamente esta decisión ós compañeiros galeguistas –nunha xuntanza celebrada en Trasalba–, que apoian por unanimidade a súa participación na citada candidatura. Pero, certamente, o feito provocou unha forte polémica entre sectores do nacionalismo; a crítica fíxose pública nun documento que foi asinado polos máis discrepantes e apareceu no xornal *La Voz de Galicia* o 30 de xullo deste mesmo ano.

Sae elixido parlamentario pola Coruña e colabora moi activamente na redacción da Lei de Normalización Lingüística. Deixará o Parlamento ó rematar a lexislatura en 1985.

1983.- Ramón Piñeiro é o primeiro presidente do Consello da Cultura Galega, institución creada pola lei 8/1983 do 8 de xullo. Foi elixido en votación secreta dos membros do Consello o 3 de novembro dese mesmo ano e resultará reelixido en outubro de 1989. Na súa primeira intervención (31-I-1984) á fronte da nova institución subliña que o Consello deberá planificar o seu traballo para que o pobo galego recupere "a plenitude da súa personalidade a partir da súa recuperación cultural". Á súa morte, en 1990, sucédelle no cargo o profesor e erudito galeguista Xosé Fernando Filgueira Valverde.

Asiste en Lisboa, como convidado especial, ó Congreso Internacional sobre "A situación da Lingua Portuguesa no mundo"

1984.- Aparece na editorial Galaxia o seu libro *Filosofía da saudade*, no que se reúnen catro traballos publicados xa anteriormente e outro inédito aínda que fora dado a coñecer como conferencia.

O 21 de novembro a Generalitat de Catalunya concedeulle a *Creu de Sant Jordi* "pola fecunda tarefa realizada na defensa e divulgación da lingua, a cultura e a identidade de Galicia".

1985.- É galardoado pola Xunta de Galicia coa Medalla Castelao. No acto, celebrado no Concello da Coruña, é galardoado tamén o seu amigo Francisco Fernández del Riego, que fala en nome dos premiados.

Participa no Congreso Internacional “Rosálía de Castro e o seu tempo”, celebrado en Santiago de Compostela.

- 1989.- No mes de outubro é reelixido para un novo mandato de catro anos no Consello da Cultura Galega.
- 1990.- Gaña o Premio Fernández Latorre de xornalismo convocado por *La Voz de Galicia*. O historiador do xornal, Fernández Santander, comenta o feito sen esquecer que por razóns de saúde o galardoado non puido recoller o premio:

El premio Fernández Latorre de este año, ya en su 32 edición, es concedido, por unanimidad, al intelectual galleguista Ramón Piñeiro por «su aportación como intelectual y pensador en el último medio siglo de nuestro país». Desgraciadamente, Piñeiro, cuya salud estaba muy deteriorada a causa de un cáncer de páncreas, no podrá recoger el premio, pues fallecerá meses después, por lo que lo recogió su hermana. Piñeiro es, además, un veterano colaborador del periódico, ya desde los tiempos del franquismo. Su peripecia vital, marcada por un galleguismo didáctico y el deseo de pasar siempre desapercibido, fue seguida siempre por *La Voz* con gran admiración. El fallo del jurado, que estuvo presidido por Santiago Rey, fue por unanimidad...⁹

⁹ Carlos Fernández Santander, *La Voz de Galicia. Crónica de un periódico (1882-1992)* tomo II, A Coruña: Ed. do Castro, 1994, p.400.

Por encargo da Real Academia Galega fai a edición do libro *Luis Pimentel*¹⁰ no que escribe un limiar sobre a vida e obra do poeta lugués –do que foi amigo e ó que admiraba pola súa pureza lírica– e fai unha escolma da súa obra poética en galego e castelán.

Participa no libro *Luís Pimentel. (1895-1958). Unha fotobiografía*, conmemorativo do poeta lugués (homenaxeado no Día das Letras daquel ano 1990) co artigo "Lembrando a Luís Pimentel".

Promove, no Consello da Cultura, a colección de Clásicos traducidos ó galego, colección iniciada coa publicación de *A Ilíada* de Homero.

Recibe a Insignia de Ouro da Universidade de Santiago de Compostela de mans do Rector Carlos Pajares.

En xaneiro morre Isabel López García, a súa muller e compañeira inseparable durante tantos anos.

O día 27 de agosto finou Ramón Piñeiro López na súa casa da rúa de Xelmírez, en Santiago de Compostela.

...Adoitaba dicir, sobre todo nos últimos meses da súa vida, que se sentía unha persoa moi recompensada, pois aínda que non fixera case nada do que lle gustaría facer, moitos dos seus soños convertéranse en realidade: a editorial Galaxia, a revista Grial, a recuperación dos dereitos políticos de Galicia, a dignificación social da lingua, a extensión do galeguismo... A todo esto

¹⁰ *Luís Pimentel*, A Coruña: Publicacións da R.A.G, 1990.

engadía sempre, no plano estrictamente persoal, o cariño do cal se vía rodeado, os moitos amigos que tiña e mesmo un anxo da garda que o levaba protexido ó longo de toda a súa vida e que o seguía protexendo, segundo adoitaba dicir con humor.

Non se explicaba as moitas deferenzas que os demais tiñan con el nin o respecto con que o trataban a maior parte das persoas que o coñecían. Tampouco era consciente do enorme poder de que gozaba, baseado unicamente na súa autoridade moral e no seu prestixio persoal. Nunca o utilizou en beneficio propio e preferiu vivir con modestia, algo que por outra parte sintonizaba moi ben coa súa maneira de ser e coa tradición campesiña de onde procedía. Nacido nunha pequena aldea luguesa, conservaba a mentalidade dun home do campo, o que incluía o mesmo a concepción da hospitalidade que converteu o seu fogar nunha casa aberta a coñecidos e descoñecidos, que o sentido da cautela, tan acusado que o levaba a someter a un implacable e prudente labor de análise calquera proposta antes de aceptala.

Poucas persoas teñen exercido unha influencia tan fonda sobre o seu país con tan poucos medios. Sen bens de fortuna, xunto con media ducia de amigos creou algunhas das empresas culturais máis sólidas e efectivas de todas cantas se levaron a cabo na Galicia do século XX. Sen unha organización política na que apoiarse, contribuíu como poucos á progresiva galeguización de tódalas forzas políticas parlamentarias e axudou a resolver con discreción e sen afán de protagonismo de ningún tipo serios atrancos que coutaban o desenvolvemento normal das institucións autonómicas. Quen

precisou da súa axuda contou sempre con el sen pedir nunca nada a cambio, movido só polo seu ideal galeguista, que foi o centro da súa vida¹¹.

1991.- Un ano despois do seu pasamento, a revista *Grial* publica o seu número 111 (xullo-setembro de 1991) en homenaxe a Ramón Piñeiro baixo o título *Da miña acordanza*. Reúne este volume un conxunto de escritos do homenaxeado: memorias, cartas, textos e documentos políticos.

Neste mesmo ano aparecen *Ramón Piñeiro: unha vida por Galicia*, de Carlos Casares, e o volume colectivo *Homenaxe a Ramón Piñeiro*, ámbolos dous publicados pola Fundación Caixa Galicia.

1994.- O día 24 de marzo ten lugar a inauguración oficial do Centro Ramón Piñeiro de Investigacións Lingüísticas e Literarias, dependente da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria. Con motivo da súa inauguración preséntase o libro *Lembranza de Ramón Piñeiro*, editado polo mesmo Centro Ramón Piñeiro, que reúne discursos de Marina Mayoral, Domingo García-Sabell, Carlos Casares e Manuel Fraga.

2000.- A Editorial Galaxia convoca o I Premio Ramón Piñeiro de ensaio.

2002.- Publícase, en edición ó coidado de Carlos Casares, o libro *Ramón Piñeiro: Da miña acordanza (Memorias)* en coedición da Editorial Galaxia e a Funda-

¹¹ Carlos Casares, "Ramón Piñeiro", en *Homenaxe a Ramón Piñeiro*, A Coruña: Fundación Caixa Galicia, 1991, pp. 12-13.

ción Caixa Galicia. Nestas páxinas (publicadas en parte en 1991, no nº 111 da revista *Grial*, monográfico dedicado a Ramón Piñeiro) temos un percorrido biográfico que vai –ó fío da memoria do mesmo Ramón Piñeiro– dende os anos de nenez ata os comezos da década de 1980.

2003.- O día 28 de novembro o Centro Ramón Piñeiro fai unha homenaxe a Ramón Piñeiro e Constantino García, este último, coordinador científico do Centro ata o ano 2002. Preséntanse os *Cadernos Ramón Piñeiro* –os tres primeiros números– e o CD-Rom “Conversa con Ramón Piñeiro”, realizado por Manuel Rico Vereá. Ten lugar a entrega do Premio Centro Ramón Piñeiro de ensaio breve

convocado por vez primeira.

Bibliografía consultada

AA.VV., *Homenaxe a Ramón Piñeiro*, A Coruña: Fundación Caixa Galicia, 1991.

Casares, Carlos, *Ramón Piñeiro: unha vida por Galicia*, A Coruña: Fundación Caixa Galicia, 1991.

——— *Ramón Piñeiro*, Santiago de Compostela: Centro de Investigacións Lingüísticas e Literarias Ramón Piñeiro, 1996 [Publicación que consta de libro e vídeo].

——— *Ramón Piñeiro*, Santiago de Compostela: Dirección Xeral de Promoción Cultural , 1996 [Publicación que consta de libro e vídeo].

——— (ed.), *Da miña acordanza. (Memorias)*, Vigo: Galaxia / Fundación Caixa Galicia, 2002.

Franco Grande, Xosé Luís, *Os anos escuros, I. A resistencia cultural da xeración da Noite (1954-60)*, Vigo: Edicións Xerais de Galicia, 1985.

Mourelle de Lema, Manuel (ed.), *Ramón Piñeiro y su circunstancia*, Madrid: GRUGALMA, 1993 (Colección Aula Abierta, 3) [Colaboracións de Carlos A. Baliñas, Xosé L. Barreiro Rivas, Isaac Díaz Pardo, Marino Dónega, Mª Victoria Fernández España, Antonio Fraguas, Domingo

García-Sabell e Manuel Mourelle de Lemal.

Piñeiro, Ramón, "Da miña acordanza", en *Grial*, tomo XXIX, nº 111, 1991.

———— "Documentos políticos", en *Grial*, tomo XXIX, nº 111, 1991.

———— "Cartas", en *Grial*, tomo XXIX, nº 111, 1991.

Mato, Mª Isabel, *Ramón Piñeiro*, Lugo: El Progreso, 2003.

2. Cartas

2.1 Arredor das cartas¹ de Ramón Piñeiro.

Se foron moitos os interlocutores de Ramón Piñeiro arredor da famosa "mesa camilla" da pequena sala do cuarto piso do número quince da rúa Xelmírez de Santiago de Compostela, onde a cotío se exercitaba a arte socrática do diálogo, non foron menos numerosos os destinatarios das súas cartas. Efectivamente, non é esaxerado falar da fecundidade epistolar de Ramón Piñeiro, autor dun "inmenso epistolario, acumulado día a día durante moitos anos"².

¹ Reunimos aquí un breve conxunto de cartas de Ramón Piñeiro, que fixo da carta unha habitual forma de comunicación e de expresión persoal. Trátase en tódolos casos de cartas particulares –inéditas ata agora mesmo– e son, dende logo, unha parte mínima das moitísimas que deixou escritas. Non hai, nesta nosa breve recompilación, pretensión ningunha agás contribuír á divulgación do epistolario de don Ramón con estas mostras puntuais.

Debe constar aquí a nosa gratitude ós que, con absoluta xenerosidade, cederon estes textos epistolares que agora publicamos (Manuel María, Claudio Rodríguez Fer, Carlos Zubillaga Barrera e Pilar Vázquez Cuesta mandáronos directamente). Noutros casos como os de Avilés de Taramancos ou Eduardo Moreiras, chegaron da man de Luís Avilés e Luz Pozo respectivamente. O noso amigo Xosé Luís Axeitos forneceunos as de Rafael Dieste. As de Luís Pimentel e a súa dona, Pilar Cayón, chegaronos da man de Claudio Rodríguez Fer. As de Carlos Casares tivémolas por xentileza da Fundación Carlos Casares. A todos, a nosa gratitude.

² Carlos Casares (sen sinatura), "Introducción" en *Grial*, nº 111, Vigo, xullo-setembro de 1992, pp. 335-339 [Número especial titulado *Da miña acordanza*, dedicado a Ramón Piñeiro].

A súa xenerosidade no cultivo do xénero epistolar e, sobre todo, o alto interese de moitas das súas mostras determinou a atención dalgúns que tentaron fixar as claves internas e externas –expresión e contido– desta importante parcela dos escritos piñeirianos. Así, Suárez Picallo fala dunha "impronta persoal" dos escritos de Piñeiro ("un mesmo estilo, un mesmo xeito de discorrer, unha mesma espléndida linguaxe, e a mesma idea central")³ pero sen especificar os trazos definatorios dos elementos integrantes de tal "impronta". Cinguíndose concretamente ás cartas, Carlos Casares estima que son escritos reveladores de "distintos aspectos da súa personalidade", marcada en concreto por

a preocupación sincera polos amigos,
(...) a lealdade e a lucidez na formulación
do xuízo crítico (...) ou a reflexión espontánea,
pero sempre fonda e penetrante, respecto
das cuestións relacionadas coa actividade
cultural ou artística.⁴

Noutra ocasión, o mesmo Carlos Casares, que tanto e tan fondamente tratou a Piñeiro, deixou escrito que este pensara escribir

catro libros de cartas, que pensaba
dirixir, respectivamente, ós galeguistas do
pasado, a amigos contemporáneos, a amigos
mozos e a personaxes imaxinarios⁵

³ Ramón Suárez Picallo, "Carta de Ramón Suárez Picallo", en *Grial*, nº 11, Vigo, xullo-setembro de 1991, p. 400.

⁴ Art. cit., pp. 5-6.

⁵ Carlos, Casares, "Limiar" en *Ramón Piñeiro: Cartas para os amigos*, Santiago de Compostela: Editorial Compostela / *El Correo Gallego*, 1992 (Biblioteca 114, nº 13, p. 5).

Como acontece con certa frecuencia o proxecto quedou niso mesmo, en proxecto. Sen embargo, coa parte xa publicada do epistolario piñeiriano estima Casares que a frecuentación deste xénero por Piñeiro debeuse ó "carácter familiar"⁶ que en tempos pasados tivo a cultura galega, circunstancia que precisaba dunha forma expresivo-comunicativa como a da carta. Non é necesario precisar que o devir histórico e cotián da cultura galega é asunto unha e outra vez reiterado nos textos epistolares do fundador de Galaxia.

Foi Darío Villanueva quen, partindo da relación diálogo-carta (a carta sería unha "sorte de conversa indirecta" como apuntaba Erasmo) puxo de relevo o "socratismo epistolar de Piñeiro" e, así mesmo, a súa crenza na "natureza dialóxica do home". Alto valor literario, funcionalidade impresiva ou perlocutiva, instrumento de revelación da verdade que se quere compartir, ámbito de liberdade expresiva serían outros tantos trazos deses "aparells socráticos" que son as cartas de Ramón Piñeiro.⁷

Home de reflexión, non podía Ramón Piñeiro senón reparar —e facelo reflexivamente— nun xénero no que semella se mover como peixe na auga. Tal reflexión aparece, por exemplo, na súa "Carta a Pedro Abuín". Das tres maneiras de dialogar e das dúas maneiras de entender a cultura, "onde define a carta como "un diálogo a distancia, un diálogo no que un dos interlocutores está

⁶ Op. cit., pp. 5-6.

⁷ Darío Villanueva, "A carta socrática de Ramón Piñeiro", en *Boletín Galego de Literatura*, nº 11, Santiago de Compostela, maio de 1994, pp. 67-70. [Reproducido en *Grial*, nº 146, Vigo, abril-xuño de 2000, pp. 179-182].

presente só espiritualmente e fala en silencio"⁸, para, a continuación situala en posición central ou intermedia respecto das tres maneiras de dialogar:

O diálogo epistolar semella que ven ter algo dos outros dous (o diálogo oral e o silandeiro diálogo dos espíritos), pois non é un parolar entre persoas nin unha conversa entre espíritos: é o dialogar entre unha persoa e mailo espírito de outra. Marca o límite das posibilidades comunicativas do home, pois alén del está o reino ultrahumán do puro espírito, que é tamén, o reino do puro silencio.⁹

A partir desta formulación do propio Piñeiro, establece Ramón López Vázquez a seguinte dedución:

Isto permite que tal forma de comunicación emane da intimidade de quen a escribe e camiña á do que ha de recibila; é un tributo á liberdade humana que vai, coma todo en Ramón Piñeiro, de dentro a fóra, conservando sempre os sinais propios da raíz sentimental da que abrolla. Non é un intranscendente parolar a distancia e por escrito entre dous. Por iso a meirande parte delas están destinadas a xulgar asuntos humanos referidos aos galegos. A antropoloxía galega ten na correspondencia de Piñeiro unha fonte de

⁸ Ramón Piñeiro "Carta a Pedro Abuín", en *Olladas no futuro*, Vigo: Galaxia, 1974, p. 40.

⁹ Op. cit. p. 338.

información necesaria para calquera analítica existencial.¹⁰

É probable que fora Francisco Fernández del Riego o destinatario do maior epistolario¹¹ privado de Ramón Piñeiro, que entre os anos 1948 e 1970 lle escribiu ó seu amigo Paco varios centos de cartas. Dispoñemos agora dun total de 405 desas cartas, seleccionadas polo mesmo Fernández del Riego "entre a chea delas que figura no noso arquivo" e que saen da cronoloxía fixada polo editor, quen suprimiu "aspectos secundarios de tipo particular ou familiar" que figuraban nos orixinais.¹²

Limitadas pola supresión dos elementos pertencentes á esfera da privacidade, estas cartas testemuñan o "celo co que Ramón Piñeiro se entregou á tarefa de laborar por Galicia, pola súa cultura, pola súa lingua, axudando a crear novos órganos de opinión". Son cartas –continúa a dicir o seu destinatario– "sinceras, entrañables" polas que é constante "o entrecruce de literatura e política" e polas que "desfilan vellos e novos amigos".¹³

Estamos, con seguridade, diante dun documento do que foi a historia e, sobre todo, a intrahistoria de Galicia no cultural e no político, no literario e no lingüístico e tamén no terreo das relacións persoais de intelectuais e escritores na Galicia dunha ampla posguerra (1948-1970), coas súas luces e as súas sombras. Xorde nestas

¹⁰ Ramón López Vázquez, "Para unha sistemática de Ramón Piñeiro", en *Cadernos Ramón Piñeiro*, nº 1, Santiago de Compostela, 2003, p. 64

¹¹ Francisco Fernández del Riego, *Un epistolario de Ramón Piñeiro*, Vigo: Galaxia, 2000.

¹² Op. cit., pp. 7-10.

¹³ *Ibidem*.

liñas manuscritas o perfil humano –sentimental ou ideolóxico– de quen escribe, pero é aínda superior a súa contribución informativa, a súa dimensión de contexto interno, persoal e vivido de feitos e acontecementos. En definitiva, a primacía do valor referencial está complementada co plano expresivo-emotivo no que asoman trazos caracterizadores da persoa e da personalidade de Ramón Piñeiro.

Nesta imprecisa e parcial procura das claves das cartas de Ramón Piñeiro pode ter algunha significación a cabeceira dunha misiva que lle envía Rodolfo Prada desde Bos Aires con data de 12-II-1976:

Recibín a súa preciosa carta do 3 deste mes, carta que, pola súa extensión e os razonamentos que contén, é moi de agradecer (...)

Epístola tan razoada, é moi propia de quen, como vostede, adoita manexar, con rigurosidade, os argumentos nos eidos da filosofía...¹⁴

Dúas observacións semellan aquí pertinentes. A primeira é o emprego indistinto dos termos carta e epístola. Haberá que acudir ó sempre memorable ensaio de Pedro Salinas en defensa da carta –"Defensa de la carta misiva y de la correspondencia epistolar"– para lembrar as diferencias entre unha e outra. Poderemos establecer entón a condición de epístolas de certos escritos que o mesmo Ramón Piñeiro chama cartas e que, fóra do "círculo social mínimo de la carta: dos personas (...)

¹⁴"Correspondencia con Rodolfo Prada", en *Grial*, nº 111, tomo XXIX, Vigo, xullo-setembro de 1991, p. 417.

el número de la perfecta intimidad" –como deixou escrito Salinas—¹⁵ son textos que teñen un único destinatario individualizado e inmediato pero, en última instancia, posúen un segundo destinatario plural e público e por iso o autor as publica pensando sobre todo nun determinado círculo de lectores-destinatarios interesados por Galicia, por saber de Galicia.

Se temos en conta certas cartas de Piñeiro que el mesmo deu á publicidade en *Grial* ou en *Olladas no futuro* (e que reproduciu en máis dunha ocasión), non é dubidosa a súa condición de verdadeiras epístolas, por razóns de extensión, de estilo, de estruturación argumentativa e de lingoaxe, nin tampouco a súa clara filiación na literatura epistolar que abrangue o sermón, a sátira, o discurso propagandístico, a narración ou o ensaio con moi notable restricción da intimidade. Pode falar entón, xustificadamente, Rodolfo Prada da epístola "tan razoada" que lle enviara Piñeiro e aínda destaca nela a capacidade argumentativa do seu interlocutor, forxado intelectualmente nos estudos de Filosofía.

Cómpre volver ó ensaio citado de Pedro Salinas porque varias das súas observacións resultan de utilidade para coñecer algunhas peculiaridades das cartas (e epístolas) de Ramón Piñeiro. Desas observacións que deixamos á curiosidade intelectual do lector, salientaremos unha: "Hombre que acaba una carta sabe de sí un poco más de lo que sabía antes; sabe lo que quiere comunicar al otro ser". E iso é así, entre outras razóns, porque "la primera claridad de la carta, es para el que la escribe".¹⁶

¹⁵ Pedro Salinas, "Defensa de la carta misiva y de la correspondencia epistolar", en *El defensor*, Madrid: Alianza Editorial, 1967, p. 36.

¹⁶ Op. cit., p. 35.

As cartas de Ramón Piñeiro son, sen dúbida, unha vía ou instrumento de autocoñecemento e son, así, reveladoras do seu pensar e sentir íntimos, do seu ideario político-cultural e, sobre todo, da súa particular forma de entender Galicia e das estratexias da súa loita persoal no presente e no futuro que soña para o país. É nesta dimensión de coñecemento da intimidade ou da privacidade do emisor na que teima Pedro Salinas, que rexeita a consideración da carta como conversa privada e, en consecuencia, se manifesta contrario "a ese concepto de la carta que la tiene por una conversación a distancia", pois "cartearse... no es hablarse".¹⁷

Cando se faga un estudio en profundidade das cartas de Ramón Piñeiro haberá que distinguir, primeiramente, entre as epístolas, que el mesmo fixo públicas e que son misivas de certa extensión cunha linguaxe ben formalizada, e aquelas cartas, certamente máis breves, de expresividade máis cotiá, non pensadas para a súa publicación. Haberá tamén que matizar, paralelamente, na cuestión do destinatario directo (individual) e indirecto (supraindividual) e no predominio das funcións referencial ou expresivo-emotiva. E, seguramente, haberá que estar de acordo en dúas consideracións: como escritor, por enriba da súa produción ensaística e dos seus artigos de prensa, Ramón Piñeiro foi un autor de cartas; a carta foi o seu fundamental instrumento de relación, expresión e comunicación. En segundo lugar, esa produción epistolar –cartas, epístolas– é o mellor vehículo para coñecer a Ramón Piñeiro en profundidade e saber, en consecuencia, cómo entendeu o galeguismo e qué Galicia preconizou nos tempos difíciles que lle tocou vivir.

¹⁷ Op. cit. pp. 29-30.

2.2. Cartas a Antón Avilés de Taramancos:

Compostela, 11-IX-60

Benquerido Avilés de Taramancos:

Cando pasei pola Cruña a fin de agosto, os rapaces informáronme de que te tiñas marchado para Noia. Non sei por qué, a noticia prodúxome unha íntima ledicia. Moitas veces me lembraba de ti e sempre tiña a impresión de que a frivolidade ambiental coruñesa non era boa pra o teu espírito, de seu tan san. Temía que, co tempo, chegase a te desmoralizar. Agora vexo que o teu radical instinto campesiño levoute de novo á terra. Eu que tamén son campesiño sei ben o que eso siñifica. Por eso estou ledo.

O que me contas na tua carta emocionoume profundamente. O día que en todas as vilas da nosa terra haxa un fato de mozos coma ise de Noia, o rumbo da vida galega cambiará totalmente. Non é moito soñar o confiar en que as novas xeneracións darán ises núcleos de rapaces leales. Nós vivimos e traballamos con esa única esperanza. O futuro da terra está nas nosas mans. Nós sabemos que son mans firmes, nobres, xenerosas, que saberán abrir vieiros novos pra o noso pobo.

Sinto ben non ter ningún amigo ou conocido en Suiza, pois gustaríame moito poderche atender esa petición. Hei pescudar entre os amigos. Si aparece algún que teña alí persoas conocidas, de contado cho comunicarei.

Dispón sempre como queiras e recibe unha aperta forte e cordial do teu amigo certo.

Ramón Piñeiro.

Compostela, 23 de marzal do 1961

Meu querido Avilés:

Hoxe póñoche unhas liñas pra che facer unha encomenda lingüística en relación co vocabulario da curtición de coiros, industria tradicional nesas terras noiezas. Verás, trátase do seguinte: o profesor J. L. Pensado, que está traballando sobre temas do noso idioma, e que lle interesan porque tamén il é galego, ten aitualmente entre mans un traballo sobre as palabras GOLDRAR, GOLDREIRO e GOLDRO. O alemán Spitzer fai derivar GOLDRAR de COLORARE. Pensado anda dándolle voltas a todolos problemas etimolóxicos e semánticos relacionados con esas palabras e derivados.

Eu fixen pescudas en Pontedeume e máis en Allariz, onde o noso bó amigo Pepe Nogueiras ten unha importante industria de curtición. Il mesmo aconselloume que pescudara tamén pola zona de Noia e indicoume o nome de José Fernández Juanatey (Pepito Rubico), inda que polo visto ahí hai así como trinta fábricas de curtume. Queríamos saber istes datos:

1) ¿Emprégase entre os curtidores o verbo GOLDRAR?

2) ¿Hai algunha sustanza que se chame GOLDRO ou GOLDROS?

3) ¿Úsase a palabra GOLDREIRO pra desinañar ó curtidor?

Conviña que fixeses unha pescuda fonda sobre o particular, falando con varios curtidores. Tamén de paso, conviña que recolleses todo o vocabulario relacionado coa operación ou coa industria do curtume. Refírome ó vocabulario galego, pois os nomes técnicos das máquinas non interesan. Si fas o favor envíasme os datos que recollas.

Mándoche un programa da lectura que onte se fixo en Fonseca de Orestes do rapaciño lugués, estudante de 2º de Filosofía, Arcadio López-Casanova. Houbo moita xente e resultou espléndidamente ben. Aituuou brillantemente a nosa amiga Merche.

Estivo eiquí tres ou catro días o poeta do Caurel. Viña coa irmá ó médico. Traguía o seu novo libro *Elexías do Caurel*, que é bó.

¿Que é da túa vida?

Unha forte aperta do teu amigo e irmán.

Ramón Piñeiro.

Compostela, 20-VI-61

Meu querido Avilés:

Acabo de recibir a tua carta, que pódemos crer, emocionoume fondamente, pois comprendo plena e crarisimamente a tua situación de ánimo. Tanto máis a

comprendo canto que, no meu interior, moitas veces me lembraba de ti e matinaba na desgracia que era que te tiveses que marchar da terra. Faleino reiteradamente con Paco del Riego, faleino por carta co Caamaño –ambos te estiman moi sinceramente–, faleino infinidade de veces cos rapaces novos que agora inician as mesmas arelas nosas. Si o país fora dono de sí, os seus fillos non deberían sentir a necesidade de se marcharen polo mundo contra a súa vontade. Haberá que lamentar moito a tua marcha i a dos homes de lei coma ti. Preocúpame moito eso.

Foi unha gran pena que ti non lle tiveras escrito a Domingo –ou a min– con anterioridade a víredes á consulta. Si lle tiveras posto unhas liñas previas espricándolle o teu interés, sin duda terías acadado o "éisito" moral que percurabas. Non sei o que ocorreu, pro figúrome que funcionou o mecanismo moral da clínica. Teñen que facer así por mor de regularizar o traballo, que alí é moito. Cando algún amigo coma ti quer tratar algún problema médico con Domingo, o habitual é escribirlle antes pra que conte con il. Os mesmos enfermos que non son amigos e acuden a il en relación estritamente profesional, piden previamente a data da consulta. No teu caso as cousas aínda se compracaban máis –non contando contigo– polo feito de ser problema de especialista, según me dixeches, co cal o propio médico-axudante xa o desviou espontáneamente. A cousa é ben lamentábel porque o que ti lles querías demostrar ós teus familiares puidéchelo conquistar doadamente. Podes estar ben certo de que Domingo te aprecia de verdade e con moito gusto te tería compracido. Precisamente il é un home de corazón xeneroso. Xa ves, o teu amigo Claudio, o pintor coruñés, apareceulle un día na clínica. Consultouno, facilitoulle que o operasen da vesícula e atendeuno cordialí-

simamente, sin que se coñeceran nin foran amigos con anterioridade. Figúrate si non te atendería con gusto a ti, que te conoce persoalmente e te estima.

Ora, vexo que estás un pouco abafado polas circunstancias que neste intre te fustigan. Non te deixes vencer polo desánimo. Ti eres aínda moi novo e tes un espírito de cerne rexo. Pouco importa que as circunstancias miúdas que te arrodean non esteñan ó teu nivel. Ti tes que crer en ti mesmo. No máis íntimo da tua conciencia sabes que os reproches que che se fan teñen un valor puramente aparente. Sabes ben que, na verdade esencial das cousas, ti non fuches un trangalleiro irresponsábel.

A tua existencia ten un senso fondo e nobre, ó servio dun ideal xeneroso. Certo que eso non se pode comprender no ámbito reducido e concretísimo do medio familiar. Pero ti sabes tamén que esa incompreensión é forzosa, porque iles móvense nun nivel de problemas moi distinto. Pola superior perspeitiva do teu punto de vista na vida, tes que aceptar e perdoar esa incompreensión. Mais de ningún xeito che está permitido sucumbir a ela. Ti estás, en conciencia, moi seguro da tua verdade. E, mesmo por eso, porque crés no valor supremo da verdade que sintes dentro de ti, tes que crér tamén en ti mesmo.

Terás, sin dúbida, unha sensación neboenta de soedade e de fracaso; pro esa sensación é puramente subxetiva. Non corresponde á realidade dos feitos. Ti non estás soio. Tes moitos e bós amigos que te conocen, que te comprenden e que te estiman. Ti eres unha parte viva, acesa e valiosa da Galicia aítual. As migalladas da vida familiar e cotián non poden anular a realidade i a siñificación dise feito.

Tes que vencer esta crisis íntima. Tes que ocupar o posto honroso que che corresponde na gloriosa i esforzada empresa de facer que o noso sofrido pobo recobre a conciencia de si mesmo e acade o nivel histórico propio do noso tempo. Temos moito que facer pra conquistar que os nosos campesiños e mariñeiros cheguen a vivir coa diñidade que lles compre como europeos do século XX. Ti ben sabes que si nós non nos entregamos á empresa, iles seguirán indefensos e abandonados e terán que seguir procurando na emigración a única posibilidade de redención. Somos poucos os que sentimos o imperativo moral da empresa. Ti eres un diles. Un dos millores. Non podes sentirte vencido en plena mocidade. Necesítámoste. A terra percisa de ti.

Desexo saber os teus sentimentos e pensamentos. Agardo que me escribas.

Saúdos de Isabel. Unha aperta moi forte do teu amigo certo

Ramón Piñeiro

Compostela, 1-III-62

Benquerido e lembrado Avilés:

Non sabes canto me alegrou a tua carta. Eu preguntaba decote a todos os noieses que conozo qué noticias tuas chegaban. Pouco me decían. Mais ou menos o que eu xa sabía: que estabas en Bogotá. Agora xa sei que estás ben e matinando no retorno trunfante. ¡Gran

cousa esa! Cando un guerreiro coma ti pensa rexamente na victoria, seguro que a acada. Celebrarémola xuntos eiquí na miña casa.

O panorama ambiental que me describes é abondo esterrecente. Non é que me solprenda moito, pro non deixa de me impresionar a súa realidade como experiencia permanente.

Alégrome que bateses ahí con un escultor compostelán. A enerxía espritoal de dous artistas pode facer moitos milagres a prol da terra.

Os poetas están istes días moi enredados coas Minervales, que serán o sábado. Na poesía galega foron premiados Franco Grande, Arcadio e mais Bernardino Graña. Na castelán, Arcadio, Salvador e máis Pérez Fuentes. O sábado estarán de protagonistas na festa trovadoresca do Hostal. Salvador e máis Auricho Pensan escribirche.

Xa sabes que o Caamaño veuse prá Cruña. Vai cáse-que todos os sábados a Noia. O Paco, en cambio, foise pra México. Pola Merche sabemos dil.

Nistes días terá que se adxudicar o "Premio Galicia", establecido pola Fundación March para o escritor vivo cuia obra máis teña contribuído á eisaltación literaria de Galicia. Xa te podes supor que todo o país considera que ise premio correspóndelle, sin posibel discusión, a D. Ramón Otero Pedrayo.

Acabamos de sacar Cousas, de Castelao, que estaba totalmente esgotado, e preparamos o segundo tomo da serie de dibuxos titulada Cousas da vida. Nistes días estamos rematando co terceiro tomo do Dicionario de D. Eladio, ó que lle engadimos un Apéndice con cinco

milleiros de voces vivas e localizadas e outro castelán-galego.

Xa nos terás ó tanto da tua vida e milagres.
Queremos saber de ti.

Moitos saúdos de Isabel e unha forte e cordial aperta do teu amigo e irmán.

Ramón Piñeiro

2.3. Cartas a Carlos Casares.

Compostela, 4-IV-1965

Benquerido Carlos:

De volta de Lugo, a onde fun pra asistir a un homenaxe que lle fixeron a Luis Pimentel, atópome eiquí coa tua carta. Non che contestei antes por mor da ausencia luguesa.

Xa vexo que estás mergullado nunha crisis anímica máis ou menos semellante a algunha anterior de que me tes falado. Non te alarmes. Mira, cando se ten unha vida interior moi intensa –como ti, de certo, tes–, de vez en cando prodúcense esta especie de crisis en que un se sente como abatido e confuso. Eu tamén che teño pasado por esa experiencia. Pro eso é pasaxeiro. Xa verás como a fe íntima, a que nace das raíces máis fondas do teu ser, acenderá de novo a súa chama e devolveralle a quentura do entusiasmo ó teu ánimo. Canto máis, que te necesitamos. Ti estás chamado a ser un dos grandes renovadores da prosa galega. Ademáis, pois que eres home de moi sinceira convicción relixiosa, tes que axudar á necesaria anovación espritoal do catolicismo galego. Entre outras cousas, por exemplo, traducindo á nosa língoa –á língoa do pobo– as principás oraciós da Liturxia. ¿Quén senón un poeta pode facelo acaídamente?

Fálasme, outravolta, da fascinación que che produce a "praxis" do marxismo. Non dubido que así é. Con todo, si non estou equivocado, non é ise o camiño que

mellor cadra ó teu verdadeiro ser. Eu véxote a ti demasiado "humán", demasiado "cristián" pra te poderes identificar sin daño coa dialéctica impersoal da "praxis" marxista. A fascinación prodúcese por un erro de perspeitiva, pois reparas na súa "eficiencia" esterna máis que no seu custo en valores humás. Naturalmente, eu respeito os teus puntos de vista. Todo o que che digo non é por te contradecir nin por discutir as tuas opiniós, senón, máis ben, por che espoñer coa máis amistosa lealtade o meu parecer.

O importante, de momento, é que non te abandoes ó desánimo. Si pra o curso que ven ves a Compostela, como pensas, o mellor será que falemos co noso común amigo Nogueira e xa verás como che axuda a combatir esas crisis si é que voltan. Xa ves que tamén lle axudou ó Arcadio. Non tes porqué rillalas ti solito.

Non sabes canto me alegrou a noticia de que matinas escribir catro contos. Debes escribilos, claro que si. E publicalos.

Escríbeme e cóntame como vas de ánimos.

Lembranzas de Isabel. Unha aperta forte e cordial do teu amigo

Ramón

Compostela, 29-IV-1968

Benquerido Carlos:

Acabo de recibir a tua carta, que me emocionou profundamente. Escriboche co corazón conmovido polas cousas

que nela me contas. Xa sabía, si, do labor dos cregos do Ribeiro. Bastante xente me falou diles, sempre con admiración e loubanza. Pro a túa carta é moi distinta, porque me fixo talmente vivir a maravillosa xornada que nela me contas. Con xente así, podemos confiar no futuro dos nosos compañeiros. Ó cabo de moitos séculos de servidume espritoal –ademáis das outras–, van atopar mans amigas que, xunto coa benzón, lles ofrecen axuda fraterna. De ahí xurdirá unha Galicia nova, diñificada polo cristianismo verdadeiro, o que cré na caridade, na xusticia, na liberdade como supremos bens temporás do home.

Mándoche o libro de Emilio. Sei que che ha interesar. Si fas o favor, cando publiques o comentario non deixes de me mandar o recorte do artigo, en primeiro lugar pra o ler e logo pra llo mandar ó autor do libro, que nada lle interesa tanto como os comentarios que se fagan en Galicia.

Non sabes canto me alegro de saber que estás animado e que escribes. Lémbrome moito de ti e sempre teño preocupación por saber si escribes ou non, si estás animado ou non. Ti tes que escribir moito, non só porque escribes con verdadeiro talento literario –que xa sería dabondo– senón porque contas con unha gran riqueza espritoal que debe dar froitos pra todos nós.

Unha forte e cordial aperta do teu amigo

Ramón.

Benquerido Carlos:

Aguardamos que xa estea ben o Cristian e que reine plena e leda tranquilidade nese fogar.

Alegreime moito de que lograses unha solución asisada e xusta para os premios. De se deixar levar polo camiño das consideracións persoais máis que das literarias, o prestixio do premio –único valor que ten– resentiríase rápidamente. Nun premio literario de puro prestixio compre rexirse por normas éticas moi serias, pois do contrario o valor do premio esmigállase de contado.

Mándoche o enderezo que me pediches, que é este:

Joaquina Conde, viuda de Silvio Santiago

Plaza de Orense, 9 -1º, La Coruña

Apertas nosas para todos

Ramón

2.4. Carta a Pilar Cayón Fernández.¹⁸

Compostela, 2-II-1961

Querida amiga Pilar:

Recibí tu carta. Ya sabía por Celestino que estabas animada a venir el día del homenaje a Luis. Tan pronto como esté señalada la fecha te la comunicaré. Creo que resultará muy bien. Les falta solamente la autorización del Rector, para celebrarlo en el Paraninfo. El homenaje está promovido por los jóvenes poetas universitarios (Arcadio López Casanova, Marina Mayoral, Jorge Ricoy, Francisco J. Carro, Salvador García-Bodaño), lo que le da un carácter altamente simpático. Yo los trato mucho a todos ellos y te puedo asegurar que sienten unha honda devoción por la poesía de Luis. El lucense Arcadio López Casanova, que no llegó a tratar personalmente a Luis, fue el que más entusiasmo puso en la organización de este homenaje. También la mindoniense Marinal Mayoral –una jovencita de gran sensibilidad y mucho espíritu –tiene vivo interés en el homenaje. Y lo mismo el compostelano Salvador García-Bodaño, a quien le premiaron en la Coruña un hermosísimo poema dedicado a Pimentel. Y todos los demás.

En este homenaje hablará Filgueira Valverde. Los chicos habían pensado inicialmente en Celestino, después de Cunqueiro y por fin tuvieron que designar a Filgueira, porque Moreno Báez quería que fuese un

¹⁸ Dona de Luís Pimentel

catedrático el que hablase. Filgueira lo hará bien, estoy seguro.

Como ves, todos los poetas gallegos jóvenes sienten entusiasmo por Luis. Este entusiasmo seguirá.

Mandé a *Ínsula* una reseña de *Barco sin luces*. Supongo que no tardará en salir.

Ya te tendré al tanto de todo lo relativo al homenaje.

Saludos de Isabel y muy cordiales de tu buen amigo

Ramón

P.D./ Arcadio López Casanova tenía pensado publicar un artículo en *El Progreso* reclamando el homenaje que Lugo le debe a Luís, pero ya se que se le adelantaron los del Círculo de las Artes.

Le mandé un ejemplar de *Barco sin luces* al poeta argentino Víctor Luis Molinari y él me mandó a mí un artículo sobre Luis. Se publicará en *La Noche* y ya te lo mandaré. También me mandó un poema de adhesión al homenaje que leerán allí.

2.5. Cartas a Rafael Dieste:

Compostela, 30-VI-1971

Querido Rafael:

Coido que terás no teu poder copia da proposta que o Filgueira, o Carballo e mais eu enviamos á Academia con miras á unificación morfolóxica da lingua, proposta que se discutirá na sesión do día 4.

Unha copia desta proposta démoslla a Isidoro Millán –académico electo e competente lingüista–, quen, despois de téremos enviado a nosa proposta á Academia, suxeriu unhas modificacións moi interesantes ao texto da Norma 2. Pedinlle que as formulase por escrito e prometinlle cursalas oficialmente, pois con toda sinceridade penso que acrarian, precisan e melloran o texto da nosa proposta nese punto concreto.

Como conoces o texto da proposta e non o da enmenda de Millán, coidei interesante enviarche unha copia, por si consideras oportuno pronunciarte sobor do seu contido. A min paréceme que a distinción entre os procedentes de -ile e os procedentes de -bile é acraradora; que nos primeiros, efectivamente, é a posición do acento a que regula a formación do plural; que nos segundos –o mesmo que ocorríu cos grupos PL-, CL-, FL- inicial –producíronse historicamente tres solucións: *-bel*, *-bre*, *-ble*. E que, o máis prudente, dende o punto de vista "lexislativo" académico, é non forzar normas rixidas. Nesta etapa inicial da unificación compe proceder con

discreto eclecticismo e agardar a unha etapa máis avanzada do desenvolvemento literario da lingua para dar normas máis definitivas. Por eso me parece atinada a enmenda do Millán.

Como ves, o problema da lingua vai cobrando importancia crecente. Boa falta fai.

Unha forte e cordial aperta do teu amigo

Ramón Piñeiro

OBSERVACIÓNS ÁS NORMAS

2. Na norma 2, adhirome ás dúas primeiras frases, e, a seguida delas, proponho:

"Os polisílabos substitúen, xeneralmente, *-l* por *-is*: *casal, casais; animal, animáis; papel, papéis; cadril, cadrís; español, españois; azul, azúis.*

Mais no caso dos adxectivos polisílabos do galego actual correspondentes aos do latín en *-ilis* e *-bilis*, e que, polo máis común fóronlle tomados en préstamo tardeiramente por vía culta, obrarase da seguinte forma:

- a) Nos procedentes do latín *-ilis*, que teñan dado íl oxítono, o plural aterase ao patrón de *cadril, cadrís* e dirase: *civil, civís; febril, febrís; xentil, xentís; pueril, puerís; hostil, hostís*. Cando, pola contra, o final *-il* non leve acento, o plural acomodase ao patrón do latín, e dirase: *áxil, áxiles; fácil, fáciles; fráxil, fráxiles; hábil, hábiles; débil, débiles; estéril, estériles; útil, útiles*.
- b) Nos procedentes do latín *-bilis* (*amabilis, horribilis, immobilis, solubilis*), incorporados os máis

deles, como semicultismos, aos idiomas hispánicos no intre renacentista, distínguense tres axeiamentos en galego: 1) o primitivo, de perdura- ción da vocal postónica e perda da final, que se consolidou no portugués: *amável, horrível, imó- vel, solúvel*; 2) interrompida a continuidade do galego escrito e esmorecidos estes adxectivos na fala viva, no periodo postrenacentista, pasaron a ela, ás veces, con perda da postónica, cal no casa- telán, propendéndose a trocar en -BR- o grupo -BL- resultante, refugado pola base articulatoria, asegún a analoxía de dobre: por exemplo, *nobre, endebre*, e aínda *amabre, posibre*, e formas seme- llantes; 3) na época actual, rexurdida a lingua escrita como vehículo de pensamento abstracto e de cultura, aconséllase o uso destes adxectivos, cando se fagan precisos co grupo secundario -BL-, conforme á analoxía dos cultismos da Norma 5: *amable, horrible, inmoble, soluble*.

Non embargantes, permítese e recoméndase a con- servación das solucións 1) e 2), nos casos en que veñan respaldadas polo uso popular xeneralizado ou dos bós escritores: por exemplo, *nobre, endebre*, e outros.

Compostela, 12-VII-1972

Benquerido Rafael:

Andabamos a voltas coa idea de nos xuntar co Fermín Penzol en Vigo, na sua Fundación, para celebrá- remos de maneira sinxela e cordial o seu retorno a Galicia con motivo da xubilación.

O Cilistro apuntaba a data do 22 como acaída para eles, que tiñan que se trasladar desde Lugo a Vigo. Mas, nos mesmos días en que nós falabamos en Sada do libro galego o Fermín estaba en Santiago nas mans dos médicos, que lle diagnosticaron un tumor de vexiga –nada sabemos aínda da súa benignidade ou malignidade– e mandárono a Barcelona para ser operado. Con este motivo, o plan da xuntanza viguesa quedou anulado. Tratábase de lle entregar un libro feito para el –que tantos libros nos entregóu a todos–, e decidimos entregarllo de contado e sin xuntanza algunha. Por ser o máis amigo, eu mesmo llo entreguei en nome de todos.

Xa está internado no sanatorio. Eu falei con el por teléfono e atopeino sereno e animado. Coido que o operarán nestes días. Aínda temos a esperanza de que se trate dun tumor benigno.

Eu aínda non falara contigo da xuntanza viguesa –en realidade só tiña falado con catro ou cinco persoas–, mas por si algunha destas persoas che falou, por eso che quero espricar todo o ocorrido. Agora, en lugar de pensáremos en organizar a xuntanza viguesa estamos agardando novas de Barcelona.

Teño ganas de botar unha parrafada contigo. Calquera tarde que me cadre axeitada achégome ahí e chámote.

Saúdos a Carmen e de Isabel para os dous. Para ti unha forte aperta de

Ramón

Compostela, 28-III-1973

Querido Rafael:

Resulta que a "Iª Mostra de Teatro en Galego" celebrarase en Ribadavia a mediados de maio –coincidindo coas datas próximas ao día das Letras Galegas–. Pensei que os amigos de Ribadeo que concurrirán alí co "A fiestra valdeira", teñen tempo de assimilar as indicacións que lle queiras facer para mellorar a representación. Eles estimarancho ben, como é natural. Son rapaces novos, cheos de entusiasmo e de boa vontade.

Unha aperta forte e cordial do teu amigo

Ramón Piñeiro

Compostela, 2-IV-1973

Querido Rafael:

O meu amigo José Luís Abellán acaba de me escribir decíndome que vai vir tres días a Santiago para tomar parte nun "Coloquio de filósofos jóvenes" que este ano se celebrará eiquí os días 15-16-17 deste mes. O José Luís Abellán é profesor de Historia da Filosofía Hispanoamericana na Universidade Autónoma de Madrid e autor de varios libros interesantes relacionados coa súa especialidade. Entre as cousas que quere levar a cabo neste viaxe a Galicia figura unha entrevista contigo, e pídeme que a concertes eu. Como nunha ocasión en que coincidimos os dous en Toledo xa me falara

de ti, sei pouco máis ou menos o que che quere pedir.
Trátase desto:

Andan a preparar unha Historia da literatura española no exilio, entendendo o concepto "española" na súa pluralidade real: castellana, galega, catalana, euskérica. Para a galega déronlle o teu nome, e pensa pedirche esa colaboración. Tamén quere, con tal motivo, conocerte persoalmente. Por eso non che escribiu nin se valeu de ningún intermediario, pois como tiña que vir a Galicia quería aproveitar a oportunidade para te conocer.

Dos tres días de permanencia en Galicia, o primeiro –o domingo 15– estará ocupado. Os días 16 ou 17 desexa entrevistarse contigo, estando disposto a ir á Coruña para o encontro.

Eu anticipóche todo isto e dentro de algúns días chamareite por teléfono para nos poñéremos de acordo.

Unha forte aperta do teu amigo

Ramón

2.6. Cartas a Manuel María:

Santiago, 18-4-1951

Meu querido amigo:

Recibín fai tempo a tua carta. Dende entón xa fun e voltei de Vigo e trouxen o teu Advento, que che levarei en canto vaia aí. Estiven un día con Cuña, que me dixo que che iba a escribir un d-istes días. Tamén Paco recibíu carta túa e pensa escribirche, soio que ista tempada está amolado con unha doenza alérxica que sempre o ataca nas primaveiras.

Xa saberás que traen a Olano pra *La Noche*. Coido que virá en Maio.

O primeiro número de *Cuadernos* xa está impreso i-están agardando a que chegue o libro de Cabanillas pra lanzar os dous á rúa. A min inda non mo mandaron, mais conto recibilo n-ista semán. O segundo número irá dedicado á pintura galega, que iste ano está de aitalidade por mor da exposición de Bos Aires. Por certo que istes días están os pintores a rematar os preparativos.

Agradézoche moito que lle me entregues ista carta adxunta a Ánxel Xohan, pois eu non sei as súas señas pra mandarlla directamente a il. Canto máis axiña lla entregues, millor é.

Os de 'Benito Soto' xa publicaron a *Musa Alemá*.
Agora coído que van publicar un libro de Leal Insua.

Unha aperta do teu amigo

Ramón

Compostela, 27-4-53

Querido Manoel María:

Recibín a tua carta felicitándome pol-o da Academia. Agradézoche a felicitación pol-o que ten de refrexo da túa natural cordialidade, inda que o motivo, n-iste caso, non pode ser máis intrascendente. Xúroche que non hei de caer na tentación de poñer, debaixo do meu nome, "de la Real Academia Gallega". Estou de acordo contigo en que ise "Real" organismo percisa de alento vivificador. O que xa non atopo tan atinado é que imaxines que a miña hipotética incorporación ó grupo nada reducido, por certo, dos numerarios, podería influir pouco nin moito na vida asmática da Academia. Outros contemporáneos meus xa che están dentro, i-eu vexo que máis ben foxen de alí pra que non-os coma a cousa. Cando comencedes a chegar a ela vós os que agora sodes rapaces, que coincidirá co-a desaparición dos fósiles que hoxe abundan n-ela, será cando verdadeiramente se renovará o pulso da nosa Academia. Mentres, o único bó que se pode facer é traballar, canto máis e máis seriamente, millor, e non preocuparnos moito d-ela.

Hoxe mesmo falei co Borobó. Facía moito tempo que non-o vía, porque estivo na cama co gripe. Pergunteille

pol-a xestión que che prometera facer e díxome que inda non tivera boa ocasión por mor da súa doenza, mais semella disposto a cumprir a promesa.

Xa soupera de voso viaxe conxunto a Vilalba porque veu a noticia nos xornás. Alégrome moito de que o pase-des tan animadamente como vexo que o ides pasando.

Novoneyra está eiquí, mais está hospitalizado e moi poucas veces o vexo. Teño no meu poder o seu libro *Os Eidos*, que é, pra o meu ver, un libro verdadeiramente fermoso.

Inda non vin a antoloxía de Varela Jácome. Vexo que ti xa a conoces e témome que teñas razón nos xui-cios que fas, inda que o ton correspóndase co-a fogaxe propia dos mozos.

En xeneral, tanto en Galicia como en Portugal fixe-ron xuicios semellantes ós teus no tocante á *Escolma de poesía galega*. Quizáis teñas razón ó botar de menos unha meirande mostra de poesía de escarnio e mal-dicer. Ten en conta que ise é un mal caraiterístico de total-as antoloxías que se fixeron. Pol-a nosa banda, temos mentes de o reparar oportunamente e adicarlle ó tema toda a importancia que ten de seu.

O libro de Fole sairá axiña e quedará moi ben. Estou moi ledo co-a súa publicación.

Ocupareime de que recibas o exemprar de Vamos que acaba de saír.

Unha aperta moi forte do teu amigo

Ramón

Compostela, 24-XI-1953

Querido poeta amigo:

Recibín fai días a tua carta. Xa tiña coñecemento do teu viaxe a Ourense e dos éisitos que alí tiveches. O primeiro en mo comunicar foi D. Ramón e dispois varios amigos meus de Ourense. Como é natural, alegreime moito de que tiveras tanto éisito, incluso ó tratares de un tema tan pouco familiar como os "esmaltes". Estou seguro de que ise teu contaito cos rapaces de Ourense repetirase e alongarase a outros pobos de Galicia sempre co mesmo éisito. Xa sabes que os poetas sempre atopan amigos en todas partes.

Xa estarei ó tanto de todo o tocante ó concurso poético do Ano Santo. Cando se teñan noticias certas, escribireiche de contado con detalles concretos.

Non podo crer que os teus pulos poéticos afoguen en prosa xurídica. Inda que leves tempo sin ganas de escribires versos, cando menos o penses poñeraste a escribir un libro novo. Pol-o de pronto xa é un bó sinal que teñas o proieito de facer o "Poema do Pórtico da Groria" pra engadir ó "Poema a Compostela".

Coido que o traslado a Lugo do gran poeta do Caurel será pra ti un bó motivo de ledicia, xa que, sendo como sodes os dous poetas novos de máis folgo lírico que temos en Galicia, a convivencia que xa comenzárades no servicio do Rey será estimulante pra os dous. Sobre todo agora que afrontades o conqwerimento da "independencia económica" por camiños alleos ós da poesía, como é inevitabel e máis aínda nistes tempos. Agora teredes que pasar por isa nova "Parga". Igual que sou-pestedes sobrepoñervos alí, tamén eiquí vos habedes de

sobrepoñer sen dano pra o voso alento poético. Xa verás como o teu pesimismo ha de ser momentáneo.

¿Que tal vai o “Cancioneiro do Caurel-Xistral”?

Unha aperta moi forte do teu bo amigo

Ramón Piñeiro

Compostela, 21-1-54

Meu querido amigo:

Acabo de me enterar de unha boa noticia que che quero comunicar de contado. O Centro Galego de Bos Aires acordou editar algúns dos libros premiados alá, i-entre os escollidos pra seren publicados figura o teu libro de versos. Como podes supoñer, eu alégrome moito de que o editen.

¿Que tal vai o teu "Poema do Miño"? Sería unha pena que non tiveras folgos dabondo pra lle dar unha perfeición formal a tono coa grandeza do tema. Ben sei que o pulo emocional non che ha de faltar, mais neste caso non abonda con soio a emoción. Compre que o poema teña o ritmo solemne e tranquilo, quizáis monótono, do Miño mesmo no seu decorrer, e isto non-o acadarás sin o concurso da forma.

Inda non che enviei o libro de D. Ramón que me pediras cando estiven ahí. Ando bastante atafegado e vai pasando o tempo sin poder atender a certas peque-

nas cousas que teño pendentas, entre ilas o teu encargo. Calquera día mándocho.

Unha aperta moi forte do teu amigo

Ramón Piñeiro

Santiago de Compostela, 30-V-66

Benquerido Manuel María:

Acabo de recibir a tua carta. Certamente que estiven ahí unhas horas co matrimonio Prada. Ibamos de Ourense pra Lugo e fomos por Monforte pra xantar co Cesáreo. Fomos direitiños á súa casa e somentes saímos uns momentos pra ver o castelo –fomos no coche–. Tanto o Cesáreo, como o Prada, como eu tiñamos interese en che telefonar. O que ocorreu foi que a Cristina preparounos un xantar bastante mellor que os que papaba o Conde de Lemos e demoramos nil todo o tempo que merecía, que era moito. Logo viñeron uns familiares do Prada e, como é moi natural, animáronse nunha conversa familiar. Resultado: cando nos decatamos era moi tarde e tiñamos que saír pra Lugo sin perda de tempo, pro o Prada considerou obrigado que entráramos na casa dos seus parentes, cousa que fixemos, e alí fixéronnos merendar. Cando chegamos a Lugo atopámonos con que non había hotel onde aloxar ao matrimonio Prada. Menos mal que habilitaron unha habitación no desván do Paramés e puideron quedar alí. Como ise día ibamos unicamente a xantar co Cesáreo, o Prada tiña mentes de que volveríamos outro

día a Monforte, pois tiña interés en te ver e, ademáis, quería xantar cos seus parentes. As cousas complicáronse e non se puido realizar ise programa.

Comprendo ben o incómodo que che resultará ter obra inédita nun caixón e na cabeza. A min pásame o contrario: non teño tempo nin acougo pra escribir. Tamén eso é incómodo, pódemo crér. Por unha cousa ou por outra, todos tropezamos con dificultás. Pero falemos da tua obra que é, en realidade, o que a ti che interesa. Eu tiña enviado a Vigo, hai tempo, Os alugados, con destino ao Grial. Logo recibín a derradeira narración que me enviaches, que tardei moito tempo en poder ler porque tuven demasiadas ocupaciós, entre elas numerosos viaxes. Agora mesmo estou preparando un viaxe de 3 meses aos EE.UU. Pero, como che decía, tardei en ler a tua terceira narración. Atopo que é máis froxa que as anteriores, sin apenas interés. Cando publicamos a primeira, pasouche o que a Celso Emilio cos seus versos, recibiches felicitaciós por motivos extra-literarios. Sin duda que eso te animou –cousa, por outra banda, moi humana– e acentuaches os motivos de tal tipo de aprobaciós ao escribires a nova noveliña. Na miña opinión é literariamente moi feble, inda que seña ideoloxicamente máis socialista. Pra incluír nun libro non resulta.

Como eu estarei fora deica mediados do setembro, a peza teatral de que falas pódella enviar a Paco por si resulta oportuna pra algún dos números próximos do *Grial*.

¡Feliz ti, querido Manuel María, que tes tempo pra maxinar i escribir obras e máis obras!

Saúdos garimosos pra os dous de toda esta familia.
Pra ti unha forte e cordial aperta do teu amigo

Ramón

P.D.: Aínda non vin o libro do Novoneira.

2.7. Carta a Manuel Meilán.¹⁹

Compostela, 21 de xaneiro de 1964

Sr. D. M. Meilán
Montevideo

Meu querido amigo:

Recibín a súa carta. Tamén eu lle desexo, pra vostedes i os seus, un ano cheo de venturanzas, e, de paso, confiemos en que o novo ano seña xeneroso pra todos.

Sí, recolleuse o moblaxe de doña Gala i está depositado nunha casa en Padrón en agarda de o poder instalar no Museo. O amigo Mosquera fai con nós o mesmo que con vostedes: escúdase na saúde pra ir alongando a situación. Penso que xa chegou ó límite e que tardará pouco en facer crisis. Verdadeiramente agotouse todo o marxe posible de tolerancia coa súa alegada doenza dos nervios. O ambiente é cada día máis firme, dentro e fora do Patronato, no senso de non continuar máis tempo así. Xa empezan a atacalo públicamente.

¹⁹ Manuel Meilán (1904-1994). Natural de Lugo, onde sendo aínda rapaz participou no congreso das Irmandades da Fala desta cidade. Emigrou a Arxentina en 1922 e alí participou en diversas institucións da colectividade galega e mesmo publicou diversas colaboracións nas revistas *Galicia* e *Céltiga*. Dende 1934 residiu no Uruguai, onde traballou coma redactor de *Raza Celta*. Tamén colaborou con *O Irmandiño* na primeira época e dirixiu temporalmente *Guieiro*.

Pola miña parte teño grandes desexos de que se acrare todo e se proceda á reorgaización do Patronato. Agardo poder verme libre desta preocupación no sucesivo. Xa se decata de que hai demasiado que facer nos eidos de Galaxia e da orientación da mocidade pra poder atender a máis cousas.

Por unha carta de G. Durán xa sabía da fundación do Patronato. Xa me decía que o nomearan segredario e amostrábase cheo de entusiasmo. Eu conózo ben porque convivimos moi intimamente en situacións difíciles. Estou seguro de que fará un bo labor.

Na 'Penzol' siguen sendo segredario o Ramiro. Con todo, agora trasladóu del Riego o seu despacho pra alí e, con tal motivo, comenzóu a funcionar sistematicamente. Están alí 4 licenciadas en Letras facendo o ficheiro dos libros e documentos. Mentres non rematen de fichar e crasificar todo non pode funcionar a institución en canto centro de estudo. De todolos xeitos, agora é cousa de pouco, porque avanza a bo ritmo.

Os bispos de Galicia fixeron unha falcatruada tremenda na aplicación dos acordos conciliares en favor da liturxia en lingua vernácula, pois decidiron considerar como lingua "vernácula" de Galicia o castelán, o mesmo que si estiveramos en Burgos ou en Toledo.

Con saúdos pra todolos amigos, reciba unha forte e cordial aperta de

Ramón Piñeiro
